

Лімонченко Віра Володимирівна,
*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії ім. проф. В. Г. Скотного
Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка*

НИГІЛІСТИЧНИЙ МОРАЛІЗМ УТИЛІТАРНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ КУЛЬТУРИ І ЗАВДАННЯ ФІЛОСОФІЇ

Проводиться думка, що онтологічною засадою утилітаризму постає нігілізм як джерело редукціонізму по відношенню до реальної повноти людини, що обертається зростанням насильства по відношенню до окремої особистості.

V. V. Limonchenko

NIHILISTIC MORALISM OF UTILITARISTIC CULTURAL ORIENTATION AND TASKS OF PHILOSOPHY

The author lines out that nihilism as a source of reductionism of real holistic nature is an ontological bases of utilitarianism. This forces the escalation of violence relatively to single individ.

Орієнтація на «демос», народ чітко простежується на різноманітних історичних етапах – можна згадати афінський поліс, який справедливо вважається такою суспільно-політичною формою, що сприяє виробленню правових громадянських принципів життя, але страта Сократа – це також знакова подія демократичного устрою: це не відхід і не зрада принципам афінської демократії, але дія їх. Можна згадати потакання смакам народної більшості у Римській імперії, що концентровано звучить у гаслі «Хліба та видовищ!» – який стає архетипом споживацького суспільного ладу. Грандіозні супер-, гіпер-, мегамаркети та шалений розквіт шоу-бізнеса структуровані саме за принципом «Хліба та видовищ!».

Кінець XIX - початок XX століття означений протистоянням мистецтву, яке відкрито, однозначно та прямолінійно пов'язує себе з служінням народному благу та суспільному поступу. Таке мистецтво за Вол. Соловйовим призначене бути «випередженням досконалої краси», і воно легко потрапляє під визначення «безідейне» в тому специфічному смислі, коли «ідея» стає принципом, структуруючим людське життя, амбівалентність ідейності показує Ф. М. Достоевський, розкриваючи кровожерливу владу ідей, що,

захопивши людей у свій полон, роблять їх своїми пристрасними послідовниками. Подібний деспотизм ідейності проглядається у будь-яких революційних та визвольно-терористичних рухах, моральному тиску передової публіцистики (незалежно від її змісту), релігійному фундаменталізмі.

Але можливий і витончений тероризм – тероризм нав'язливого видовищного мистецтва розваг та насолоди, що теж є мистецтвом, що служить народу: нігілізм означає одностороннє урізання людини через визнання лише відносних утилітарних потреб (потреб «земного життя»), а значить і суспільний рух, спрямований на рівень земного життя (на «людське, занадто людське») тяжіє до нігілізму. Нігілізм постає відкиданням абсолютних вимірів людського життя, відповідно до цієї урізаної форми виробляється «мораль» утилітаризму – успіх понад усе, що провокує поведінкову гнучкість, обумовлену тимчасовою злободенною розстановкою сил. Рефлексивне осмислення приватного інтересу, який може бути індивідуальним, корпоративним, партійним, державним, не культивується – в силу цього не затребувана культура філософської аналітики мотивів і цілей життя людини. Культура, як вона зазвичай розуміється, відмічена тавром утилітаризму, для якого земна поцейбічна мета (відчутні матеріальні блага, наявність міцної держави, поліції, армії, чіткої виховної системи у вигляді регламентованих міністерством навчальних закладів, освячені церквою та державою святкові дати, санкціоновані норми моралі, повчальне та розважальне мистецтво) бачиться достатньою для людини. «Ларчик» нігілізму містить ще один прихований дарунок – соціальний оптимізм, оснований на механіко-раціоналістичній теорії щастя, відповідно до якої відчутний прогрес матеріально-технічної забезпеченості спричиняє наявність того невлікого критерію, що прийнято називати щастям. Культивування моралі успіху і перемоги супроводжується нехтуванням продумування ситуації можливої поразки – яка теж є одною з форм людського буття: вистояти у ній, зберегти людські смисли у будь-якій катастрофі завжди було завданням філософії. Філософія культивує власне антропологічну «компетенцію»: вміння за будь-якими привабливо яскравими гаслами, прийнятими більшістю, бачити неминуче подвійні наслідки, серед метушні швидкоплинних спокусливих цілей вирізнявати справжнє і дійсне.